

Тернопільський національний економічний університет
кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота з економічної теорії
на тему:

«Диференціація рівня добробуту населення та перерозподіл доходів»

Студентки 2-го курсу групи ЕПП-21
напряму підготовки промислового підприємства
Кондратюк Катерини Володимирівни

Керівник:

к.е.н., старший викладач Чирак І.М.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка : ECTS _____

Члени комісії:

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2016 р.

ПЛАН

Вступ

1. Теоретичні аспекти диференціації рівня добробуту населення
2. Сутність та особливості перерозподілу доходів
3. Аналіз стану майнової і соціальної нерівності населення України
4. Проблеми диференціації рівня добробуту населення і перерозподілу доходів та шляхи їх вирішення.

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

Вступ

Ринкова система насамперед залежить від узгодженості рівня диференціації доходів населення та рівня економічного зростання. За період незалежності України були здійснені реформи, які повною мірою не дозволили викликати загострення різних соціальних проблем. На сьогоднішній день питома вага заробітної плати у ВВП становить менше 45%, а у структурі собівартості продукції близько - 10%, що значно відстає від стандартів розвинених країн світу, де такі показники сягають 60%. Це призводить до вкрай низької вартості робочої сили та зниження ефективності праці. Водночас в сучасному українському суспільстві глибоко укорінились різка майнова диференціація та загрозливі масштаби бідності: доходи 10% найбільш забезпеченого населення перевищують доходи 10% найменш забезпечених більш ніж в 10 разів, при цьому більше половини громадян отримує дохід на одного члена сім'ї менший від прожиткового рівня. Наявні диспропорції обумовлюють необхідність кардинального перегляду концептуальних засад політики доходів та їх узгодження з макроекономічною політикою держави.

Достатній рівень винагороди за працю виступає головним мотивом людини до високопродуктивної діяльності, водночас його скорочення підриває економічну базу реформ, стимулює розвиток соціального утримання та поширення тіньових видів діяльності. Низький рівень первинних доходів поряд із кризовою демографічною ситуацією обумовлює неспроможність держави забезпечувати ефективний соціальний захист громадян і, як наслідок, - масове падіння рівня життя. Хитка інфляційна ситуація, обмеженість платоспроможного попиту та брак внутрішніх інвестиційних ресурсів стримує розвиток вітчизняного виробництва, підвищення зайнятості, поглиблює соціальні диспропорції та загрожує національній безпеці.

Дослідження методологічних засад процесів формування та розподілу доходів, а також регулюючого впливу на них держави завжди перебувають в центрі уваги науковців. Серед зарубіжних економістів необхідно відмітити праці Т.Веблена, Дж.Кейнса, К.Маркса, А.Маршалла, К.Менгера, В.Парето, У.Петі, Д.Рікардо, Д.Робінсона, А.Сміта, Е.Хансена, Дж.Хікса та ін.

Сучасні тенденції формування доходів населення та вплив на них макроекономічної політики відображені в дослідженнях вітчизняних вчених, серед яких вирізняються А.Базиліук, Н.Баранова, В.Беседін, Д.Богиня, І.Бондар,

А.Гальчинський, В.Геєць, І.Гнибіденко, Ю.Зайцев, Б.Кваснюк, А.Колот, Е.Лібанова, В.Мандибура, Б.Надточій, В.Новіков, О.Новікова, Н.Павловська, Б.Панасюк, А.Савченко, С.Тютюнникова та ін.

Водночас ряд питань проблеми підвищення добробуту громадян в умовах економічних перетворень недостатньо висвітлені у наукових працях. Зокрема, фрагментарно досліджені процеси утворення, розподілу та перерозподілу доходів населення. Удосконалення потребують методики оцінки впливу державної економічної політики на реальні доходи населення та умови їх формування. Більш глибокої розробки вимагає проблема створення ефективного механізму державного регулювання доходів громадян, який забезпечував би зростання їх реальної величини на довготривалу перспективу на основі розбудови сучасної системи регулюючих засобів та забезпечення системності їх використання.

Пріоритетну значимість для економіки України має розробка заходів щодо стимулювання державою випереджаючого зростання первинних доходів, які безпосередньо залежать від ефективності трудової діяльності громадян, в порівнянні із вторинними, які є лише засобом підтримки можливостей задоволення мінімальних споживчих потреб населення.

Висока науково-практична значимість та актуальність системного дослідження регулюючого впливу держави на формування, розподіл та перерозподіл доходів між різними верствами суспільства з метою стабільного

підвищення рівня життя обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання.

Метою роботи є комплексна оцінка сучасного механізму державного регулювання доходів населення та розробка системи заходів щодо підвищення його ефективності в Україні.

Завдання:

- висвітлити сутність диференціації доходів;
- проаналізувати диференціацію доходів населення України як фактор обмеження економічного зростання;
- дослідити проблеми диференціації доходів населення.

Об'єктом дослідження є процеси формування, розподілу та перерозподілу доходів населення.

Предметом дослідження є механізм державного регулювання доходів населення.

1. Теоретичні аспекти диференціації рівня добробуту населення

Найактуальнішою проблемою державної економічної політики є її здатність забезпечити умови стабільного економічного розвитку. Метою інтенсифікації регуляторних зусиль є максимізація обсягів національного виробництва. Це — єдиний шлях для підвищення рівня споживання матеріальних благ і задоволення постійно зростаючих людських потреб у рамках існуючого технологічного способу виробництва. Але питання успішного економічного розвитку неможливо розглядати без ефективного розподілу доходів, яке б створювало всі умови для подальшого економічного розвитку. Доходи людини залежать від пропозиції та попиту на працю цієї людини, які, в свою чергу, залежать від природжених здібностей, людського капіталу, дискримінації та інших факторів. Оскільки доходи від праці складають велику частку в загальному доході, заробітна плата великою мірою є визначником розподілу економічного прибутку між різними членами суспільства. Нерівність доходів характерна для всіх економічних систем. При переході від адміністративно-командної до ринкової системи ріст диференціації доходів пов'язаний з тим, що частина населення живе за старими законами, а одночасно інша частина населення діє за законами ринкової економіки. Чим більше населення залучається до ринкових відносин, тим швидше скорочується нерівність у доходах.

Диференціація доходів складається під впливом різноманітних факторів, які пов'язані з особистими досягненнями або незалежні від них, що мають економічну, демографічну, політичну природу. Серед причин нерівномірності розподілу доходів виділяють:

- відмінності у здібностях (фізичних та інтелектуальних): люди мають різні інтелектуальні, фізичні та естетичні здібності, що дають їм змогу робити різний внесок у сукупний продукт, а отже, одержувати різні за величиною види доходів (заробітну плату, прибуток, ренту);
- відмінності освіти і кваліфікації: кожен член суспільства вільний у

виборі освіти, але обмежений у можливостях інвестицій на ці цілі. У процесі виробництва люди виконують різні за ступенем складності й рівнем кваліфікації операції,— отже, одержують різні доходи;

- працьовитість і мотивацію;
- професійну ініціативність і схильність до ризику: доходи неоднакові через відмінність в умовах роботи, можливість «сумісництва» — роботи в кількох місцях, різної готовності ризикувати;
- походження, розмір і склад сім'ї;
- володіння власністю: існує нерівність у володінні: окремим особам належить різна кількість ресурсів, акцій, облігацій. Право спадкування відтворює ця нерівність;
- становище на ринку, удачу, везіння і дискримінацію: уміння «опинитися в потрібному місці в потрібний момент» допомагає розбагатіти.

Міру нерівності доходів відображує крива Лоренца [Див. Додаток 1] при побудові якої по осі абсцис відкладена кількість сімей (в відсотках від загального їх числа), а на осі ординат - їх дохід (у відсотках).

Теоретично можливість абсолютно рівного розподілу доходу представлено бісектрисою, яка вказує на те, що будь-який даний відсоток сімей отримує відповідний відсоток доходу. Це означає, що якщо 20,40,60% сімей отримує відповідно 20,40,60% від всього доходу, то відповідні точки будуть розташовані на бісектрисі. Крива Лоренца показує фактичний розподіл доходів, будується за реальними даними. Наприклад, 20% населення з найнижчими доходами отримує 5% загального доходу, 40% з низькими доходами - 15% і т.д. Область між лінією абсолютної рівності і кривою Лоренца вказує на ступінь нерівності у розподілі доходів. Чим більшою є ця область, тим більша нерівність розподілу доходів у суспільстві. Реальне суспільство не характеризується ні абсолютною рівністю, ні абсолютною нерівністю. Проте, чим більше вигнута крива Лоренца, тим більша нерівність розподілу доходів, а чим вона більш пряма, тим більша рівність сімей за рівнем доходів.

Наближення кривої Лоренца до прямої лінії абсолютної рівності вбиває стимули до продуктивної праці, а надмірна її вигнутість може викликати соціальну напругу в суспільстві.

Конституція України проголосила Україну соціальною державою. Згідно з Конституцією України ознаками України як соціальної держави є соціальна спрямованість економіки, закріплення та державні гарантії реалізації соціальних прав громадян, зокрема їх прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень тощо. Це зобов'язує державу відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян.

Макроекономіка як наука є теоретичною базою економічної політики держави. Але її практичне застосування ускладнюється тим, що вона представлена великою сукупністю конкуруючих між собою теоретичних доктрин. Кожна з них по-різному уявляє механізм функціонування економіки з ринковими відносинами і, в першу чергу, по-різному вбачає співвідношення між ринком і державою, подає протилежні рекомендації стосовно ролі держави в стабілізації економіки.

У системі макроекономічних теорій можна виділити декілька основних: класична, кейнсіанська, монетаристська, теорія економіки пропозиції, теорія раціональних очікувань.

Історично макроекономічна наука була започаткована класичною теорією. Найбільш видатними представниками класичної теорії є Адам Сміт, Давид Рікардо, Джеймс Мілль, Жан Батист Сей, Альфред Маршал, Артур Пігу, Леон Вальрас, Вільфредо Парето.

Прихильники класичної теорії вважають, що ринковий механізм здатний автоматично забезпечувати повну зайнятість без державного втручання в економіку, тобто повна зайнятість є нормою для економіки з ринковими відносинами. Вони визнають, що інколи на економіку можуть негативно

впливати зовнішні фактори, такі як війни, політичні перевороти, засуха, біржові крахи тощо які тимчасово виводять її зі стану повної зайнятості. Проте здатність ринку до автоматичного саморегулювання є достатньою, щоб через деякий час знову відновити в економіці такий рівень виробництва, який відповідає умовам повної зайнятості. Це означає, що можливий відхід економіки від стану повної зайнятості, на думку представників класичної теорії, є не внутрішнім продуктом ринкової економіки, а лише результатом впливу на неї зовнішніх обставин.

Згідно з класичною теорією механізм ринкового саморегулювання економіки складається з декількох елементів. Перший — ситуація, коли величина сукупних витрат буде недостатньою для виробництва потенційного ВВП, є малоймовірною. Якщо навіть сукупні витрати за будь-яких обставин зменшаться порівняно з потенційною величиною, то досить швидко такі важелі ринкового регулювання як ціна і зарплата примусять економічних суб'єктів збільшити сукупні витрати до потенційної величини.

Неможливість виникнення в економіці дефіциту сукупних витрат спирається на закон Сея. Згідно з цим законом процес виробництва товарів створює доход, який дорівнює вартості вироблених товарів. Це означає, що процес виробництва є лише іншим виразом процесу їх споживання. Тому товарна пропозиція породжує адекватний собі попит. Такий закон діє на різних рівнях економіки.

Закон Сея спирається на передумову, що весь доход, отриманий виробниками товарів, повністю використовується на закупівлю інших товарів. У дійсності це не так, оскільки певна частка доходу може бути спрямована не на витрати, а на заощадження, що породжує невідповідність між виробництвом і споживанням, тобто між пропозицією і попитом. У цьому випадку сукупні витрати будуть недостатніми для закупівлі всієї маси вироблених товарів, у результаті чого скоротиться сукупний попит, фактичний ВВП відхилиться вниз від потенційного ВВП, що свідчить про виникнення в економіці неповної

зайнятості.

Прихильники класичної теорії визнають дестабілізуючий вплив заощаджень на рівновагу між доходами і витратами. Проте, на їхню думку, дана обставина не вимагає державного втручання в економіку. Ринковий механізм здатний самостійно й досить швидко ліквідувати цей дисбаланс через взаємодію між товарним та грошовим ринками. У цьому полягає суть другого елементу класичної теорії про ринкове саморегулювання. Та частка доходів, яка спрямовується на заощадження, знову повертається на товарний ринок у вигляді інвестицій. Інвестиційні витрати підприємців компенсують ті вилучення із потоку «доходи — витрати», які відбуваються в формі заощаджень. Отже, якщо підприємці будуть інвестувати в економіку стільки ж, скільки домогосподарства мають намір заощаджувати, то закон Сея буде діяти і відповідність між доходами і витратами не буде порушена.

Класики допускають тимчасове перевищення заощаджень порівняно з інвестиціями, що може викликати тимчасове відхилення сукупних витрат від потенційної величини. Але таке відхилення, на їхню думку, необов'язково викличе падіння виробництва порівняно з потенційним рівнем, оскільки крім грошового ринку, велику регулюючу роль виконують ціни і зарплата.

Регулюючий потенціал цін і зарплати складає суть третього елементу класичної теорії про ринкове саморегулювання. Його суть полягає в тому, що обсяг сукупної продукції, яку можуть реалізувати її виробники, залежить не лише від величини сукупних витрат, а й від рівня товарних цін. Це означає, що навіть тоді, коли відсоткова ставка за будь-якої причини нездатна привести у відповідність заощадження домогосподарств та інвестиції підприємств, падіння сукупних витрат буде компенсоване пропорційним зниженням цін. Отже, якщо домогосподарства тимчасово заощадили більше, ніж підприємці мають намір інвестувати, то викликане цим зменшення сукупних витрат не приведе до тривалого скорочення реальних обсягів виробництва, оскільки ціни знизилися пропорційно зменшенню цих витрат.

Згідно з класичною теорією здатність економіки до цінового саморегулювання забезпечується конкуренцією між продавцями, яка породжує високу еластичність цін стосовно попиту. Оскільки падіння попиту на продукцію стає загальним, виробники під впливом конкуренції змушені знижувати ціни, щоб уникнути затоварювання. Отже, поява надмірних заощаджень викликає зниження цін, які збільшують реальну величину сукупних витрат і відновлюють сукупний попит на рівні повної зайнятості. Тому заощадження викликають зниження цін, а не зменшення обсягів виробництва і зайнятості.

Зниження товарних цін за інших незмінних умов може зменшити прибутковість виробництва товарів, що може стримати виробників від бажання збільшувати пропозицію до потенційного рівня. Але згідно з класичною теорією цього не відбудеться, оскільки падіння сукупного попиту викличе скорочення попиту на ресурси, і насамперед на робочу силу. Це викличе зниження цін на ресурси, в тому числі падіння заробітної плати. Конкуренція на ринку праці між робітниками примусить їх найматися на роботу за нижчими ставками заробітної плати, що знизить середні витрати і відновить нормальний рівень прибутку. Отже, зниження товарних цін, доповнене зниженням ресурсових цін, відновить виробництво товарів на потенційному рівні і забезпечить повну зайнятість. Єдиним наслідком цього відновлення будуть більш низькі товарні та ресурсові ціни. Підсумовуючи, можна стверджувати, що згідно з класичною теорією механізм відсоткової ставки, гнучких товарних і ресурсових цін надає ринку здатність автоматично підтримувати повну зайнятість в економіці. За цих умов виключається необхідність втручання держави в економіку, тобто найбільш раціональною має бути політика державного невтручання.

2. Сутність та особливості перерозподілу доходів

В усіх економічних системах уряд бере на себе відповідальність за перерозподіл доходів населення з метою уникнення протиріч щодо нерівномірності розподілу доходів та зростання рівня бідності.

Головним дискусійним питанням залишається ступінь та глибина втручання держави у структуру перерозподілу доходів. Однак істина одна – держава повинна створити максимально можливі умови для підвищення добробуту або хоча би його стабілізацію при інших незмінних економічних умовах.

Об'єктивними передумовами перерозподілу доходів в сучасній економіці є зростання витрат держави, необхідність суспільних витрат (послуги освіти, охорони здоров'я, житлово - комунального господарства, дитячих ясел і садків, будинків інвалідів і людей похилого віку, дитячих будинків тощо) та нерівномірність доходів, що може призвести до економічних диспропорцій і підриву економічних стимулів. Нерівність доходів - чинник, який завжди викликав інтерес у людей [3,с.207].

Нерівність є не тільки наслідком неоднакової ефективності та продуктивності виробництва, а також результатом нерівного розподілу приватної власності на засоби виробництва, що є відображенням історичних тенденцій формування права власності в кожній країні та впливу соціальних відносин у суспільстві. Політика перерозподілу зачіпає інтереси всіх класів і соціальних верств населення і завжди супроводжується виникненням суперечностей.

Перерозподіл національного доходу в економічній теорії розглядається в межах державних фінансів. Держава відіграє вирішальну роль у перерозподілі доходів, виконуючи цим самим свою соціальну функцію. Зазначимо, що держава - це лише один учасник перерозподілу. Монополістичні фінансові корпорації, підприємницькі структури, що володіють факторами виробництва,

здійснюють активний вплив на законодавчу діяльність і поведінку уряду в прийнятті рішень у бюджетній, фінансово - кредитній та податковій політиці.

Співвідношення політичних сил у суспільстві також впливає на характер перерозподілу доходів. Держава здійснює перерозподіл доходів на двох рівнях:

1. Держава може втручатись у процес формування цін на економічні фактори виробництва і таким чином захищати інтереси економічних агентів, гарантуючи їм отримання доходів. Це стосується в першу чергу ренти, процента і заробітної плати. Так, політика Національного банку щодо встановлення облікової ставки, ставки рефінансування формує рівень доходів банківського капіталу. А політика заморожування заробітної плати приводить до стримування доходів найманих працівників. Державна підтримка сільськогосподарських цін у більшості країн світу гарантує фермерам отримання відповідного доходу.

2. Держава може втручатись у перерозподіл пізніше, стягуючи податки із суб'єктів господарювання. У цьому разі держава змінює результати індивідуального розподілу доходів між економічними факторами виробництва[3,с.211] .

Результати перерозподілу можуть проявлятися у формі вертикального перерозподілу (між багатими та бідними за рахунок різного роду податків) та горизонтального перерозподілу (за рахунок трансферти, субвенції, витрат на охорону здоров'я та освіти, субсидії тощо). Економічна доцільність перерозподілу забезпечується за допомогою органічного поєднання реалізації двох розподільних принципів: принципу ефективності та принципу соціальної справедливості. Здійснюючи принцип соціальної справедливості, держава гарантує своєму громадянину достатній рівень життя, не допускає, щоб він опинився за межею бідності. Із цією метою держава визначає мінімум оплати праці, якого обов'язково повинні дотримуватись роботодавці всіх форм власності. Мінімальна заробітна плата - це встановлена державою нижня межа оплати праці за фактично відпрацьовану повну місячну норму праці (робочого

часу) найманого працівника. Такий мінімум не повинен бути нижчим за існуючий у країні прожитковий мінімум. Останній означає мінімальну суму коштів, що необхідна для забезпечення життєдіяльності людини та відновлення її працездатності. На відповідному рівні має визначатись рівень пенсій, виплат інвалідам, малозабезпеченим і громадянам, що втратили робоче місце. Необхідно так перерозподіляти доходи, щоб досягти компромісу між рівністю та ефективністю. Як інструменти перерозподілу доходів держава використовує податки, акцизи, мита, субсидії, соціальні виплати, формування різного роду фондів суспільного призначення тощо [6,с.97].

Кінцевою метою перерозподілу є відносно вирівнювання міри споживання кожним громадянином. Диференціація розподілу суспільних фондів споживання має визначатися в основному обсягом споживання життєвих засобів, необхідних для відтворення народонаселення і робочої сили.

Розподіл доходів, породжений ринковою системою, несправедливий в тому плані, що він не гарантує кожній людині дохід, що забезпечує йому гідне життя незалежно від підсумків економічної діяльності. З'являється необхідність у втручанні держави, що організує відповідний перерозподіл доходів [21,с.19].

Втручаючись у сферу розподілу доходів, держава вирішує дві взаємозалежні, хоча і суперечать один одному завдання. З одного боку, вона направляє свої зусилля на послаблення соціально - економічної нерівності, за допомогою підвищення доходів незаможних верств населення, створення умов для нормального відтворення робочої сили, усунення диспропорцій у розподілі ресурсів. З іншого боку, держава не може і не повинна знищити цю нерівність.

Справа в тому, що нерівність у доходах - не тільки продукт ринкової системи, але й обов'язкова умова її ефективного функціонування. Бо тільки така нерівність здатна створити справжні стимули та мотиви до високопродуктивної праці і ефективному інвестуванню капіталу [12,с.247].

Сучасні західні країни виявляють значну активність у перерозподілі

доходів. Так, в США останнім часом частка трансфертних платежів (соціальних виплат) становить майже 60% витрат федерального бюджету і 15% валового національного продукту. Сьогодні кожен четвертий американець у тій чи іншій формі користується соціальними державними програмами, в той час як 40 років тому ними користувався лише кожен сімнадцятий. Причому в США цей показник не найвищий у світі.

Неминуче виникають питання. Наскільки виправдано і ефективно державне втручання в процес перерозподілу доходів? Чи існують об'єктивні мінімальні межі такого втручання? Економічна наука дає деякі підходи до їх вирішення.

Важливим елементом державного регулювання доходів в деяких випадках (наприклад, мінливої динаміки ринкової кон'юнктури) є й визначення верхнього рівня номінальної зарплати. Така межа повинна перешкоджати розгортання інфляційної спіралі «ціна-зарплата». Цей захід утворює основний елемент «політики стримування», означаючи на практиці «заморожування» зарплати і цін (на противагу «політиці експансії», коли стимулюється зростання доходів населення). Політика стримування обмежує інфляційний перевищення платоспроможного попиту над обсягом реалізованого сукупної пропозиції.

Усвідомлюючи особливу соціальну значущість перерозподілу доходів для забезпечення стабільності ринкового суспільства, уряд прагне, однак, уникнути двох крайнощів: формування утриманських настроїв у малозабезпечених і підриву у економічно активної частини суспільства прагнення до високоприбуткової діяльності [8,с.309].

Мінімальна межа втручання держави в процес перерозподілу доходів визначається споживчими стереотипами людей, характерними для даної країни в даних конкретно - історичних умовах. Чим ці стереотипи скромніше, тим меншою мірою люди претендують на збільшення до своїх доходів з бюджету. Самі ж ці стереотипи залежать від поточного стану економіки, демографічної

ситуації, рівня економічного розвитку і т.п. Навряд чи, скажімо, жителям надбідної країни можна розраховувати на поліпшення свого становища за рахунок перерозподілу доходів з тієї простої причини, що й перерозподіляти - то особливо нічого. Спроби ж рівномірно розподілити наявні крихти національного доходу не можуть привести ні до чого іншого, крім як до грубої зрівнялівки і ще більшої бідності. У таких країнах вибір повинен бути зроблений на користь жорсткої моделі ринкового механізму з мінімальним втручанням держави у процес перерозподілу.

Нарощуючи процес перерозподілу доходів, держава не повинна руйнувати сам конкурентний ринковий механізм. Його збереження і утворює максимальну межу державного втручання. При проведенні активної політики в області доходів необхідно враховувати ще ряд важливих обставин, об'єктивно обмежують цю область державної діяльності [17,с.93].

По - перше, держава не повинна сприяти своєю політикою в області доходів зростання дефіциту держбюджету і інфляції, а розміри соціальних виплат повинні бути узгоджені з реальними можливостями в галузі фінансів.

По - друге, держава не повинна збільшувати податки на підприємців, якщо дана дія підриває стимули до вкладення капіталу. Це веде до зниження ефективності виробництва і, отже, до скорочення можливості підтримки бідних і незаможних. Крім того, зростання податків, будучи засобом скорочення заощаджень, означає і звуження бази інвестування через ринок позичкових капіталів і ринок цінних паперів.

По - третє, велику небезпеку являють бюрократичні структури, зайняті розробкою правил перерозподілу доходів, їх здійсненням і контролем. Ці структури життєстійкі. Одного разу виникнувши, вони прагнуть до самовідтворення, розширення свого впливу і т.д. Нашій економіці негативні наслідки цього добре відомі.

Розрізняють мінімально необхідні та максимально допустимі межі

регулювання. Нижні межі спричинені неспроможністю ринкового механізму саморегулювання економіки розв'язати багато важливих для наступного розвитку економічної системи проблем, про які йшлося вище. Без державного втручання економічна система, а отже підсистема ринкового саморегулювання, існувати не може [20,с.47].

Складнішою є проблема щодо верхніх меж державного регулювання економіки. З одного боку, виникає можливість майже повного витіснення ринкових важелів регулювання і встановлення централізованої системи управління економікою з одного центру, що призводить до виникнення адміністративно-командної або державної економіки, як це сталося в СРСР. З іншого боку, верхня межа зумовлена потребами та інтересами підприємців у співпраці з державою. Зокрема тим, що прибутки на тривалий період можуть бути стабільнішими і вищими за такої співпраці (або наявності державного регулювання) і нижчими у разі недостатнього втручання держави в економіку. Частково верхня межа регулювання визначається загальнонаціональними інтересами. Повніше межі державного регулювання економіки можна визначити, з'ясувавши його економічну основу, яку розглядають у широкому і вузькому значеннях.

Одержавлення економіки і межі регулювання. У широкому плані основою раціонального державного регулювання економіки є одержавлення певної оптимальної частки економічної системи (в тому числі продуктивних сил, економічних відносин, господарського механізму). У вузькому розумінні такою основою є одержавлення економічної власності (на засоби виробництва, фінансово-кредитні інститути, частку національного доходу, що перерозподіляється через державний бюджет та ін.) і передусім одержавлення національного доходу. Оскільки таке одержавлення приблизно на 90% здійснюється через механізм оподаткування, то межі державного регулювання залежать від соціально-економічних меж вилучення податків у осіб найманої праці, прибутків підприємств, капіталістів [19,с.250].

Найбільшу частку в процесі одержавлення національного доходу в більшості розвинутих країн світу становлять податки на осіб найманої праці (особистий подохідний податок і податок на соціальне страхування). Наприклад, особистий подохідний податок у Німеччині, Данії, Фінляндії та інших країнах досягає 48%, а в окремих країнах (Франції, Греції) — 13%. Отже, межі державного регулювання економіки залежать від моделі економічної системи.

При оподаткуванні йдеться не лише про економічні межі, а й про соціальні, тобто встановлення таких максимальних ставок податків, які б не призводили до соціальної нестабільності в суспільстві, втрати стимулів до праці.

Якщо держава зосереджує у своїх руках від 20 до 60% національного доходу, така економічна система (а отже економіка) є змішаною, тобто поєднує державну і недержавну форми власності. Інші кількісні параметри змішаної економіки при зіставленні державної та недержавної власності на засоби виробництва, фінансово-кредитні інститути [4,с.287].

Необхідність широкомасштабного втручання держави в економіку виникла на вищій стадії розвитку капіталізму, з часу переростання продуктивними силами вузьких меж монополістичної власності (в тому числі власності колективних монополій - олігополій), що зумовило процес одержавлення економічної системи, дію закону одержавлення економіки.

Конкретнішими причинами посилення ролі держави в економіці є неспроможність механізму ринкового саморегулювання подолати і навіть послабити екологічну та економічну кризи, забезпечити рівномірний розвиток регіонів, відносно справедливий розподіл національного доходу, планомірний та пропорційний розвиток економіки, розвиток інфраструктури, виробництво специфічних суспільних товарів, усунути або послабити монополізм, безробіття та інші вади, більшість яких цей механізм і спричинив [10,с.126].

Основними економічними функціями держави є розв'язання суперечності

між потребами розвитку продуктивних сил й існуючими формами власності, захист навколишнього середовища і прав споживачів, проведення регіональної та антимонопольно - економічної політики, частковий перерозподіл національного доходу на користь найбільш вразливих верств населення, забезпечення планомірного та пропорційного розвитку економіки, в тому числі інфраструктури, проведення антициклічної та антикризової політики, розробка і прийняття правових засад економіки, боротьба з безробіттям, інфляцією, регулювання зовнішньоекономічних відносин та ін.

Державне регулювання економіки - комплекс форм та засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів та процесів з метою стабілізації економічної системи та її пристосування до умов, що змінюються, передусім до потреб та законів розвитку основної продуктивної сили [11,с.190].

Основними формами державного регулювання є пряме (шляхом розширення державної власності, управління підприємствами та ін.) і опосередковане (шляхом планування, прогнозування, бюджетної, податкової, грошово - кредитної політики тощо).

Отже, основними методами державного регулювання економіки є податкова, науково - технічна, амортизаційна, кредитно - грошова та структурна політика. Мінімум необхідних меж регулювання економікою зумовлені неспроможністю ринкового саморегулювання економіки; максимально допустимі - потребами та інтересами класу капіталістів (насамперед у привласненні стабільних і високих прибутків), частково загальнонаціональними інтересами.

3. Аналіз стану майнової і соціальної нерівності населення України

Соціальною ціною ринкових реформ в Україні стало різке зниження рівня життя основної маси її населення. Якщо декілька років тому ще точилися дискусії навколо питання, чи слід визнати наявність бідності в Україні, то сьогодні її масове поширення та довготривалий характер є беззаперечними. Фактично бідність вже стала на теренах колишньої УРСР, яка була однією з найбільш розвинутих країн Європи, тією нездоланною перепоною, що унеможлиблює сталий соціально-економічний розвиток України. У чому ж причини розшарування доходів сучасних українців? Чому велика частина населення отримує доходи, що є нижчими за податковий мінімум, а інша частина купує дорогу нерухомість та авто? Як держава може регулювати рівень доходів громадян, сприяти соціальній рівності в країні? Всі ці питання потребують вирішення. Їх нагальність обумовлює важливість дослідження проблем нерівності доходів в Україні і актуальність цієї теми. Метою роботи є виявлення причин нерівності доходів населення України та аналіз методів державного регулювання диференціації доходів громадян. Завданнями роботи є: узагальнити теоретичні аспекти нерівності доходів; проаналізувати сучасний стан доходів громадян України; виявити причини нерівності доходів в Україні та розглянути методи державного регулювання цього процесу. Об'єктом дослідження виступає процес диференціації доходів населення України. Предметом роботи є механізм ефективного перерозподілу доходів.

1. Теоретична частина. Доходи населення і їх диференціація. Доходи учасників ринкової економіки розподіляються за факторами виробництва (земля, праця, капітал, здібності до підприємництва). У ринковій економіці вважається нормальним і припустимим будь-який доход, який отримується в результаті участі у вільній конкуренції на ринках товарів і послуг, капіталів і робочої сили. Тут визначаються і високі доходи тих, хто має успіхи у підприємницькій діяльності, і низькі доходи тих, хто зазнав у ній невдачі.

Причому низький дохід може бути наслідком недостатніх трудових зусиль тих чи інших підприємців, працівників найманої праці, а також результатом змін кон'юнктури ринку. Отже, під доходами населення розуміємо суму грошових засобів і матеріальних благ, які отримані або створені громадянами за певний проміжок часу. Роль доходів визначається тим, що рівень споживання населення прямо залежить від рівня доходів. Їх можна поділити на грошові і натуральні доходи. Грошові доходи населення включають усі надходження грошей у вигляді оплати праці працюючих осіб, доходів від підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, різних допомог, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, ренти, сум від продажу цінних паперів, нерухомості, продукції сільського господарства, різних виробів, доходів від наданих різних послуг та ін. Натуральні доходи включають перш за все продукцію, вироблену домашніми господарствами для власного споживання. Відмінності в рівні доходів на душу населення або на одного зайнятого називається диференціацією доходів. Нерівність доходів характерна для всіх економічних систем. При переході від адміністративно-командної до ринкової системи ріст диференціації доходів пов'язаний з тим, що частина населення живе за старими законами, а одночасно інша частина населення діє за законами ринкової економіки. Чим більше населення залучається до ринкових відносин, тим швидше скорочується нерівність у доходах. Диференціація доходів складається під впливом різноманітних факторів, які пов'язані з особистими досягненнями або незалежні від них, що мають економічну, демографічну, політичну природу. Серед причин нерівномірності розподілу доходів виділяють: відмінності у здібностях (фізичних та інтелектуальних), відмінності освіти і кваліфікації, працьовитість і мотивацію, професійну ініціативність і схильність до ризику, походження, розмір і склад сім'ї, володіння власністю і становище на ринку, удачу, везіння і дискримінацію. Міру нерівності доходів відображує крива Лоренца (рис. 1), при побудові якої по осі абсцис відкладена кількість сімей (в % від загального їх числа), а на осі ординат - їх дохід (у відсотках)

Теоретично можливість абсолютно рівного розподілу доходу представлена бісектрисою, яка вказує на те, що будь-який даний відсоток сімей отримує відповідний відсоток доходу. Це означає, що якщо 20,40,60% сімей отримує відповідно 20,40,60% від всього доходу, то відповідні точки будуть розташовані на бісектрисі. Крива Лоренца показує фактичний розподіл доходів, будується за реальними даними. Наприклад, 20% населення з найнижчими доходами отримує 5% загального доходу, 40% з низькими доходами - 15% і т.д. Заштрихована область між лінією абсолютної рівності і кривою Лоренца вказує на ступінь нерівності у розподілі доходів. Чим більшою є ця область, тим більша нерівність розподілу доходів у суспільстві. Реальне суспільство не характеризується ні абсолютною рівністю, ні абсолютною нерівністю. Проте, чим більше вигнута крива Лоренца, тим більша нерівність розподілу доходів, а чим вона більш пряма, тим більша рівність сімей за рівнем доходів. Наближення кривої Лоренца до прямої лінії абсолютної рівності вбиває стимули до продуктивної праці, а надмірна її вигнутість може викликати соціальну напругу в суспільстві.

Діаграма доходів населення України має широку основу та загострену вершину. Опитування, проведені Київським Міжнародним інститутом соціології, засвідчують, що майже 90 % населення має скрутне матеріальне становище і лише 1 % населення має помісячний дохід, який дозволяє цілковито задовольнити власні потреби і зробити заощадження. По мірі руху від найбідніших багато чисельних верств до найбагатших мало чисельних верств населення крива Лоренца стає все більш крутою, тобто нема перехідного стану між багатством та бідністю людей із середнім достатком. Хоча саме ця категорія населення формує споживчий потенціал країни, визначає кінцевий попит і є своєрідним гарантом стабільності суспільства.

Нині відомі чотири критерії, задоволення яких у сукупності визначає приналежність до середнього класу: володіння майном, еквівалентним у вартісному вираженні 20—100 середнім річним доходам працівника в економічно максимально активному віці (30—55 років); стабільний доход у розмірі 2—10 прожиткових мінімумів; приналежність до найбільш повноправного прошарку, що складає основу електорату; дотримання законів, високий рівень соціальної відповідальності, прагматичний склад мислення й активна діяльність.

Що стосується державного регулювання доходів, то держава може регулювати диференціацію доходів за допомогою фіскальної та соціальної політики. До першої відноситься система оподаткування, яка істотно впливає на доходи громадян. Друга ж визначає систему пільг і соціальних допомог. Фіскальна політика зводиться до економічного регулювання через механізми оподаткування, інших вилучень до централізованих фондів фінансових ресурсів, фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням нею своїх суспільних функцій. Ця політика забезпечує можливість безпосередньо впливати як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію. Якщо рівень фіскальних вилучень доходів економічних суб'єктів зростає, це зменшує їхні можливості і послаблює стимули до нарощування інвестицій, розширення виробництва, що пригнічує сукупну пропозицію та економічну активність. Політика встановлення податків і спрямування податкового тиску на окремі групи населення дозволяє впливати на перерозподіл доходів населення. З іншого боку проблеми низьких доходів населення вирішує соціальна політика держави.

Державна соціальна політика, орієнтована на підвищення рівня життя всіх верств населення (незалежно від їх майнового положення), повинна бути пов'язана з такими задачами стабільного економічного розвитку як забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на національному ринку праці, заборона інфляційних процесів, ефективне

використовування бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів. Саме ефективний економічний розвиток на макрорівні закладає фундамент соціального розвитку країни і зрештою визначає рівень добробуту її населення.

З урахуванням специфіки процесів, пов'язаних з трансформацією вітчизняної економіки, необхідним також представляється вживання першочергових заходів в таких напрямках:

2. Практична частина

Аналіз розподілення доходів в Україні та його державне регулювання. Глибока деформація механізму державного регулювання та розподілу результатів використання державної власності, що призводить до надмірних соціального розшарування та поляризації доходів. Зростання економіки та процеси модернізації, що відбулися в Україні, супроводжуються безпрецедентним зростанням нерівності в розподілі результатів економічної діяльності. В останні роки йшов інтенсивний процес перерозподілу загального обсягу грошових доходів на користь високоприбуткових груп на тлі скорочення частки доходів найбільш вразливих груп населення. Майнове розшарування в Україні - одне з найбільш з-поміж європейських країн. Україна стала рекордсменом з нерівності на пострадянському просторі (разом з Росією).

Нерівність у розподілі спостерігається на рівні підприємства, галузі, у міжгалузевому й міжрегіональному розрізі. Найбільш високі заробітки концентруються в паливно-енергетичному комплексі, металургії, вугільній промисловості, сферах фінансів, кредитування й страхування, роздрібній торгівлі, нерухомості, заробітна плата в яких перевищила середній рівень по країні в 2,5 рази. У цей час найбільш диференційованою стала оплата праці банківських працівників, серед яких в 2013 р. оплата праці 10 % найбільш високооплачуваних працівників в 40 разів перевищувала заробітки 10 % найбільш низькооплачуваних. Зростання нерівності не сприяє оздоровленню

економіки, а, навпаки, породжує тіньові розподільчі процеси.

За оцінками Світового банку, в 2005 році доходи 10 % найбільш забезпечених верств населення України перевищували доходи 10 % найменш забезпечених верств більш ніж в 47 разів. За офіційними даними Державного комітету статистики, кількість громадян, чий дохід не покриває прожиткового мінімуму, поступово скорочується, проте їх, як і раніше, залишається дуже багато. За даними Держкомстату, частка населення, що отримує заробітну плату меншу за прожитковий мінімум, станом на червень 2014 року складає 13 %, (у 2013 році - 25,5 %), а 5,2 % робітників мають заробітну плату меншу рівня мінімальної, і лише 31,6 % населення отримують заробітну плату понад 2 тис. гривень.

Проблема поляризації українського суспільства найсильніше виявляється в зростанні доходів від власності та підприємницької діяльності, нерівності витрат на заощадження й придбання нерухомості й навіть нерівності витрат на покупку непродовольчих товарів і оплату послуг]. За загальними оцінками дослідників, у руках заможних українців акумульовано приблизно 85 % всіх заощаджень у банківській системі, 57 % грошових доходів, 92 % доходів від власності й 96 % витрат на покупку валюти.

При цьому, за даними моніторингу бідності 2014 року, 28,2 % населення України належать до категорії бідних, а 15 % - до жебраків. Причому бідність продовжує бути поширеним явищем саме серед населення, що працює. За даними звіту Світового банку «Бідність в Україні», в 2013 році бідних людей в країні стало більше на 1,7 %. За показником ВВП на душу населення (дані Світового банку 2014 року - 6,92 тис. дол.) Україна - на третьому місці серед найбідніших країн Європи та випереджає лише Молдову й Албанію.

Проблема несправедливої нерівності доходів в Україні полягає в тому, що еліти забезпечують собі доходи, які багаторазово перевищують валовий внутрішній продукт на душу населення. Причому, чим нижчим є рівень продуктивності регіональної економіки і, відповідно, нижчим рівень життя населення регіону, тим сильніше проявляються контрасти.

За географічною ознакою розшарування доходів відбувається за рахунок того що центри промисловості по країні розподілені не однаково. Найнижчий рівень доходів характерний для південно-східних областей, де менше поширені самозайнятість і тимчасова трудова міграція, тобто там, де населення гірше адаптувалося до нових соціально-економічних умов. Трохи краща ситуація в областях із відносно високим розвитком незареєстрованого сектора економіки, включаючи особисте підсобне господарство.

Зростання рівня доходів середньостатистичного українця відбувається в більшій мірі за рахунок промислових центрів. Найбільш доходними містами в Україні вважаються м. Київ, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська області. Проаналізуємо останні дані по доходам громадян України.

Для того щоб оцінити рівень доходів населення розглянемо динаміку середньомісячного номінального доходу населення у 2014 році.

Порівняємо рівень доходів громадян з прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою.

Номінальні доходи населення у січні – жовтні 2014 року порівняно з відповідним періодом попереднього року, зросли на 41,6%. Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 41,4%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, – на 12,4%.

У жовтні поточного року порівняно з жовтнем попереднього року номінальні доходи населення збільшились на 35,6%, а наявний та реальний наявний доходи – відповідно на 33,3% та 8,2%.

Наявний дохід у розрахунку на одну особу за жовтень 2014 року становив 1254,7 грн. проти 936,7 грн. за жовтень 2013 року. Витрати населення у січні – жовтні поточного року порівняно з аналогічним періодом попереднього року збільшились на 40,2%. Приріст заощаджень склав 47771 млн. гривень.

У 8,2% працюючих нарахована заробітна плата за вересень 2014 року не перевищувала прожиткового мінімуму для працездатної особи (649,0 грн.). Найбільша частка працівників, які отримували заробітну плату менше або на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб припадала на рибне (21,4%) господарство, торгівлю, ремонт авто та предметів особистого вжитку (17,5%) та діяльність готелів та ресторанів (16,4%). Середній розмір заробітної плати у листопаді 2014 року становив 1822,50 грн. (проти 1917,32 грн. у жовтні), що перевищує державні соціальні стандарти: у 3,3 рази рівень мінімальної заробітної плати (545,0 грн.), та у 2,7 раз - прожитковий мінімум для працездатної особи (669,0 грн.). Середньомісячна заробітна плата перевищує законодавчо встановлений прожитковий мінімум для працездатних осіб по усіх галузях та регіонах. Залишається значною диференціація рівня оплати праці серед найманих працівників різних видів економічної діяльності та регіонів. Найбільш оплачуваними є працівники авіаційного транспорту та фінансових установ, а серед промислових видів діяльності – зайняті на виробництві продуктів нафто перероблення та в добуванні паливно-енергетичних корисних копалин. Рівень оплати праці у цих видах економічної діяльності перевищив середній по країні більше, ніж у 2 рази. Значно нижчою залишається заробітна плата працівників сільського господарства, рибальства та рибництва, установ охорони здоров'я та соціальної допомоги. Серед регіонів найнижчою була заробітна плата працюючих у Тернопільській області (на 22,7% менше за середній рівень), а найвищий її рівень (на 72,3% більше за середній рівень по Україні), спостерігався у м. Києві. Вище за середню заробітну плату отримували працівники Донецької (106,1%) та Київської (104,6%) областей. Середньомісячна номінальна заробітна плата за січень-листопад 2014 року зросла порівняно з відповідним періодом 2013 року на 29,6% і склала 1790,12 гривень. Найвищий її рівень у м. Києві (3033,20 грн.), найменший у Тернопільській області (1290,92 грн.).

Результати соціологічних опитувань дозволяють скласти уявлення про гостроту та ступінь поширення бідності в Україні. За даними Всеукраїнського моніторингового дослідження, проведеного Інститутом соціології НАН України виявлено вкрай обмежений доступ значної частини населення до життєво важливих благ. Відсутність можливостей придбання найнеобхідніших продуктів харчування відзначила половина респондентів (49,6%), необхідного одягу – 45,2%, необхідної медичної допомоги – 63,7%. Загальний низький рівень життя населення пояснює переважно негативний характер оцінок матеріальних умов працюючих на промислових підприємствах України, хоча останні за рівнем заробітної плати перебували в більш вигідному становищі порівняно з працівниками культури, охорони здоров'я, освіти та безробітною частиною населення. Зростання соціально-економічної нерівності в українському суспільстві знайшло відображення в тому, що більше третини (35%) респондентів відзначили антисоціальний характер реформ як причини масової бідності. Значущість антинародної спрямованості сучасних економічних перетворень зростала з погіршенням умов життя респондентів – серед тих, хто відзначав достатність коштів для існування, на зростаюче розшарування як передумову поширення бідності, вказували 24,7%, а в підгрупі тих, хто потрапив до злиднів, – 55,7% респондентів. Найважливішими причинами масової бідності в Україні респонденти вважали саме ті, які обумовлюють кризу в економіці і, так чи інакше, знаходяться в площині зовнішньої політики, що відбиває зростаючу взаємозалежність сучасного світу. Після руйнування господарських зв'язків внаслідок розпаду СРСР, Україна втратила значну частину свого промислового потенціалу, що, на думку респондентів, й стало основною (60%) причиною масового зубожіння в Україні. Корумпованість всіх гілок влади (58,7%) і, як результат, міжнародні скандали навколо відмивання “брудних” грошей не сприяють формуванню іміджу України як гідного економічного партнера і закріплюють її другорядну роль у світовому розподілі праці як сировинного додатку, що, в свою чергу, третина

респондентів (36,3%) вважають також чинником розповсюдження бідності в Україні. Для подолання розшарування доходів державою, важливим представляється також створення умов для зростання доходів, одержуваних від трудової діяльності. При розробці відповідних заходів політики доходів і зайнятості слід врахувати, що збільшення реальних трудових доходів населення може бути слідством: по-перше, стабілізації макроекономічної динаміки, що забезпечує зростання реальної заробітної платні; по-друге, встановлення економічно і соціально обґрунтованих рівнів мінімальної заробітної платні з поетапним наближенням її розміру до рівня прожиткового мінімуму і, по-третє, забезпечення оптимальної між професійної і міжгалузевої диференціації заробітної платні всіх категорій працюючих. Ще однією необхідною умовою для подолання сильної диференціації в Україні є реформування системи соціального захисту, направлене на посилення її адресності і пов'язане з регулюванням величини гарантованого мінімального доходу. Як свідчить світова практика, ефективними заходами реформаторської політики в даному напрямі може стати розвиток нових соціальних технологій, які торкаються підтримки потребуючих (малозабезпечених) сімей, надання безкоштовних послуг охорони здоров'я і освіти, а також послуг соціальної реабілітації. Необхідний комплексний підхід, орієнтований як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави з підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їхнього матеріального становища мають спиратися на забезпечення стійкого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці. Першочерговим завданням є проведення повномасштабної пенсійної реформи, оскільки лише в такий спосіб можна кардинально поліпшити становище сьгоднішніх пенсіонерів при стимулюванні економічної активності населення працездатного віку. Слід запроваджувати — спочатку добровільну, а за кілька років і обов'язкову — накопичувальну систему пенсійного забезпечення, яка спонукатиме населення

реєструвати свої доходи й забезпечить необхідний зв'язок між характером трудової діяльності (тривалістю стажу та сумою внесків до Пенсійного фонду) і матеріальним забезпеченням у старості. Нині вже діє цілий ряд так званих недержавних пенсійних фондів, але через відсутність необхідних законів держава ніяк не регулює їхню діяльність. Необхідно принципово змінити діючу систему пільг. Існування розвиненої системи пільг (в оподатковуванні, в оплаті цілої низки послуг тощо) є однією з болючих точок нинішньої соціальної політики. Нині в українському законодавстві передбачено дев'ять видів багаторазових і чотири види одноразових пільг. Частина їх має забезпечувати певні привілеї особам, які й без того мають досить коштів для існування, а частина спрямована на соціальну підтримку малозабезпечених верств населення. Найпоширеніші пільги на оплату проїзду в міському та приміському пасажирському транспорті, право на які має третина населення країни (фактично використовує ледь більше половини цієї третини); право на пільговий проїзд у міжміському транспорті (мають 13% населення, а використовують його лише 2,5%). На відміну від цього пільги на оплату житлово-комунальних послуг використовують 94% тих, хто має на них право (приблизно 8% населення, а з урахуванням членів родин — 14%). Взагалі лише 43% населення використовує своє право на ті чи інші пільги, причому їхня питома вага значно вища серед більш заможних верств населення. Понад 70% отримувачів пільг — цілком забезпечені за українськими стандартами люди, а, приміром, серед тих, хто користується пільгами на оплату житлово-комунальних послуг, частка небідних сягає 77%. Підбиваючи підсумки, хочу підкреслити необхідність мінімізації пільг і заміни їх грошовими виплатами. Крім усього іншого, пільга обмежує право вибору, приміром, пенсіонера між проїздом на трамваї та покупкою будь-яких товарів чи оплатою послуг.

Кажучи про ефективність надання соціальної допомоги, слід підкреслити два основні її прояви: максимальне охоплення всіх нужденних і мінімальне надання допомоги тим, хто її не потребує.

4. Проблеми диференціації рівня добробуту населення і перерозподілу доходів та шляхи їх вирішення.

Ринкова економіка допускає високий ступінь соціальної нерівності. Основним причинами диференціації доходів, фактори які її породжують є:

1. Відмінності в здібностях. У різних людей різні фізичні та інтелектуальні здібності. Люди, що мають високі інтелектуальні здібності, високу кваліфікацію, можуть мати високооплачувану роботу.

2. Освіта і навчання. Люди суттєво відрізняються за рівнем освіти, професійної підготовки, а тому мають різні можливості заробляти. Але не всі мають можливості закінчити вищий навчальний заклад, оскільки безплатне навчання звужується. Здобуття освіти обходиться дорого.

3. Професійні смаки і ризик. Одні готові працювати на важких, не привабливих роботах, наприклад, добувати вугілля, виплавлювати сталь, і тому більше заробляють. Деякі намагаються працювати у двох місцях. Інші йдуть на ризик і виконують небезпечні роботи.

4. Володіння власністю. Частина людей володіє великою власністю — будівлями, машинами, підприємствами, цінними паперами — і одержує великі доходи від власності.

5. Панування на ринку. Підприємницький хист, уміння вибрати вдалу "нішу" для вкладання капіталу, впливати на ціни, швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку також є важливим фактором у нерівності доходів.

6. Щаслива випадковість, зв'язки, нещастя і дискримінація. Ці фактори роблять великий вплив на рівень доходів багатьох людей. Іноді високі доходи пов'язані з відкриттям корисних копалин, а контактами з діловими людьми, урядовцями. З іншого боку, є фактори, які негативно впливають на доходи сім'ї. До них можна віднести різні нещасні випадки, тривалу хворобу, смерть годувальника, безробіття, стихійні лиха.

7. Нівелюючі — складання заробітків сім'ї, пенсії пенсіонерів, які живуть в сім'ї

і вносять свою пенсію до бюджету сім'ї, допомога, що одержують члени сім'ї.

8. Диференціюючі — наявність непрацездатних членів сім'ї, їх кількість у сім'ї; співвідношення працюючих і непрацюючих членів сім'ї.

Державне регулювання доходів і споживання ґрунтується на таких методах: законодавчих, економічних, адміністративних, погоджувальних. Вони взаємозалежні і доповнюють один одного.

До законодавчих методів належить розроблення законодавчої і нормативної бази регулювання доходів. Нормативи використовуються для розрахунків нормативних споживчих бюджетів, ставки податків -для утримання прибуткового податку, податків з юридичних осіб, включаючи і соціальні податки тощо.

До економічних методів належать визначення мінімальної заробітної плати, податкова політика, регулювання цін та зайнятості, оплати праці працівників тощо.

Адміністративні методи охоплюють такі заходи: прямий державний контроль над монопольними ринками; розроблення стандартів, контроль за їх додержанням; визначення і підтримання мінімально допустимих параметрів життя населення (установлення мінімуму заробітної плати, пенсій, допомоги на випадок безробіття); захист інтересів нації - ліцензування експорту або державний контроль над імпортом.

Погоджувальні методи (соціальне партнерство). Соціальне партнерство являє собою узгодження дій уряду, підприємців щодо динаміки оплати праці і соціальних трансфертів.

Рівень диференціації грошових доходів населення вимірюється різними способами: графічним (гістограми) статистичними (коефіцієнт варіації), децильний, квінтільний або квартильний фондовий індекс та інші.

За рівномірного розподілу доходів кожна 20-відсоткова група населення мала б п'яту частину доходів суспільства. На графіку це зображається діагоналлю квадрата і є лінією рівномірного розподілу. За нерівномірного

розподілу «лінія концентрації» являє собою угнуту вниз криву. Чим більше відхилення кривої Лоренца від діагоналі квадрата, тим не рівномірніше розподілені доходи в суспільстві.

Теоретична можливість абсолютно рівного розподілу доходу представлена бісектрисою, яка визначає те що, що кожен даний відсоток сімей отримує відповідний відсоток доходу.

Відповідно до сучасної економічної теорією не бажано якщо є абсолютна рівність у розподілі доходів, і різкий розрив щодо рівня життя різних груп населення. Абсолютна рівність прибутків не стимулює до продуктивної праці, тому певна нерівність доходів повинна бути, але є дуже важливим засобом заохочення до трудової активності людей.

Якщо ж частку 40 % населення припадає менш 12-13 % загального обсягу дохідної частини, такий перекик викликає різке невдоволення малозабезпечених громадян, і може загрожувати соціально-економічними виступами і це стає причиною до політичних потрясінь.

Основними інструментами, з допомогою яких можна регулювати розбіжності у доходах різних соціальних груп, є прогресивне оподаткування, податки на майно і спадщину, і навіть система соціальних виплат.

При аналізі кривої Лоренца необхідно пам'ятати, що вона будується по номінальним доходах. Виплата податків згладжує нерівність доходів, спрямовує криву і наближає її до абсолютного рівності.

Наслідками є високий рівень розшарування населення України а також це показує що в Україні не має середнього класу як такого взагалі єдине це спостерігається глибока прірва у соціальній нерівності. По показникам несправедливої або неправильної диференціації доходів в Україні відбиває ситуацію де 20% мають хороший доступ до матеріальних благ а решту 80% приреченні на виживання за свій дохід. Хоча багато хто з учених і політиків говорить про те що в Україні тільки починається формуватись середній клас і справедливе суспільство на справді в реальних умовах це не так. Не варто

забувати що не справедливий розподіл або диференціація доходів в Україні призводить до багатьох не бажаних для України наслідків а саме : соціальної нерівності, високе розшарування тобто зубожіння населення, демографічної кризи, витік цінних для країни (мізків) трудових ресурсів, відсутності середнього класу тощо.

Для боротьби з нерівним розподілом доходів населення України необхідно удосконалювати механізм регулювання диференціації і основними шляхами подолання нерівності доходів населення повинні бути:

- встановлення• мінімальної заробітної плати на рівні, не нижчому за реальний прожитковий мінімум;

- запобігання• виникненню заборгованості з виплат заробітної плати шляхом надання їй статусу першочергового платежу на підприємствах;

- обмеження• корумпованості та тінізації підприємницької сфери, що необхідно для розширення малого бізнесу і підвищення рівня життя населення та формування середнього класу в Україні;

- зниження• обтяжливого оподаткування та стабілізації податкового законодавства, стримування інфляції, захист конкуренції;

- підвищення• ефективності виробництва, що призведе до зростання рівня оплати праці та підвищення частки заробітної плати у виробленому продукті.

Головним шляхом подолання в Україні соціальної нерівності є побудова сильного суспільства, середнього класу, встановлення економічних важелів які б ефективно впливали і стимулювали розвитку економіки через покращення умов ведення малого бізнесу, створення нових робочих місць, створення

нормального соціального пакету який би дозволив людині яка живе в Україні достойно прожити своє життя. Це все може здійснитися через правильно визначених пріоритетів економічного та соціального розвитку а цьому повинне сприяти ефективне професійне управління. Думки багатьох учених економістів фінансистів соціологів в Україні та світу зводяться до того що основною проблемою яка гальмує створення нормального соціального рівня життя людей є корупція та не ефективний механізм управління.

Основне поняття в суспільстві яке характеризує подолання соціальної нерівності є сильне суспільство - це суспільство, котре характеризується досить стабільною та міцною соціальною структурою з явною тенденцією до органічної солідарності різних груп, з порівняно низькою диференціацією прибутків, широкими можливостями індивідуальної мобільності, усталеною шкалою престижу професій, роду занять тощо.

Найважливішими причинами соціальної нерівності в Україні є саме ті, які обумовлюють кризу в економіці і, так чи інакше, знаходяться в площині зовнішньої політики, що відбиває зростаючу взаємозалежність сучасного світу. Після руйнування господарських зв'язків внаслідок розпаду СРСР, Україна втратила значну частину свого промислового потенціалу, це й стало основною причиною масового зубожіння в Україні. Корумпованість всіх гілок влади. Для подолання розшарування доходів державою, важливим представляється також створення умов для зростання доходів, одержуваних від трудової діяльності. При розробці відповідних заходів політики доходів і зайнятості слід врахувати, що збільшення реальних трудових доходів населення може бути наслідком : стабілізації макроекономічної динаміки, що забезпечує зростання реальної заробітної платні; встановлення економічно і соціально обґрунтованих рівнів мінімальної заробітної платні з поетапним наближенням її розміру до рівня прожиткового мінімуму і забезпечення оптимальної між професійної і між галузевої диференціації заробітної платні всіх категорій працюючих.

Ще однією необхідною умовою для подолання соціальної нерівності є реформування системи соціального захисту, направлене на посилення її адресності і пов'язане з регулюванням величини гарантованого мінімального доходу. Як свідчить світова практика, ефективними заходами реформаторської політики в даному напрямі може стати розвиток нових соціальних технологій, які торкаються підтримки потребуючих (малозабезпечених) сімей, надання безкоштовних послуг охорони здоров'я і освіти, а також послуг соціальної реабілітації. Необхідний комплексний підхід, орієнтований як на бідні, так і на відносно забезпечені верстви суспільства. Зусилля держави з підвищення рівня життя всіх верств населення незалежно від їхнього матеріального становища мають спиратися на забезпечення стійкого економічного зростання, всебічний розвиток і максимально повне використання трудового потенціалу країни, поліпшення ситуації на ринку праці.

Першочерговим завданням є проведення повномасштабної пенсійної реформи, оскільки лише в такий спосіб можна кардинально поліпшити становище сьгоднішніх пенсіонерів при стимулюванні економічної активності населення працездатного віку. Слід запроваджувати — спочатку добровільну, а за кілька років і обов'язкову — накопичувальну систему пенсійного забезпечення, яка спонукатиме населення реєструвати свої доходи й забезпечить необхідний зв'язок між характером трудової діяльності (тривалістю стажу та сумою внесків до Пенсійного фонду) і матеріальним забезпеченням у старості. Нині вже діє цілий ряд так званих недержавних пенсійних фондів, але через відсутність необхідних законів держава ніяк не регулює їхню діяльність.

Необхідно принципово змінити діючу систему пільг. Існування розвиненої системи пільг (в оподатковуванні, в оплаті цілої низки послуг тощо) є однією з болючих точок нинішньої соціальної політики. Нині в українському законодавстві передбачено дев'ять видів багаторазових і чотири види одноразових пільг. Частина їх має забезпечувати певні привілеї особам, які й

без того мають досить коштів для існування, а частина спрямована на соціальну підтримку малозабезпечених верств населення. Найпоширеніші пільги на оплату проїзду в міському та приміському пасажирському транспорті, право на які має третина населення країни (фактично використовує ледь більше половини цієї третини); право на пільговий проїзд у міжміському транспорті (мають 13% населення, а використовують його лише 2,5%). На відміну від цього пільги на оплату житлово-комунальних послуг використовують 94% тих, хто має на них право (приблизно 8% населення, а з урахуванням членів родин — 14%). Взагалі лише 43% населення використовує своє право на ті чи інші пільги, причому їхня питома вага значно вища серед більш заможних верств населення.

Понад 70% отримувачів пільг — цілком забезпечені за українськими стандартами люди, а, приміром, серед тих, хто користується пільгами на оплату житлово-комунальних послуг, частка небідних сягає 77%.

Підбиваючи підсумки, хочу підкреслити необхідність мінімізації пільг і заміни їх грошовими виплатами. Крім усього іншого, пільга обмежує право вибору, приміром, пенсіонера між проїздом на трамваї та покупкою будь-яких товарів чи оплатою послуг.

Кажучи про ефективність надання соціальної допомоги, слід підкреслити два основні її прояви: максимальне охоплення всіх нужденних і мінімальне надання допомоги тим, хто її не потребує.

Щоб подолати соціальну нерівність в світі і Україні доцільним вважається на мою думку здійснення комплексу заходів, зокрема :

- забезпечити подальше поетапне наближення мінімальних державних гарантій до прожиткового мінімуму;
- удосконалити законодавство щодо порядку та критеріїв визначення мінімальної заробітної плати та законодавчо забезпечити запровадження мінімальної погодинної заробітної плати як державного соціального стандарту;
- підвищити оплату праці працівникам бюджетної сфери та усунути

диспропорції у міжпосадових та міжгалузевих співвідношеннях їх оплати на основі запровадження другого етапу Єдиної тарифної сітки;

- зменшити навантаження на фонд оплати праці шляхом перерозподілу між роботодавцями і працівниками платежів та зборів, і розширення бази оподаткування;
- забезпечити захист прав працівників на своєчасне та у повному розмірі отримання заробітної плати, а також погашення заборгованості, що накопичилася.
- радикально спростити процедури започаткування підприємницької діяльності;
- обмежити види діяльності, започаткування або здійснення яких потребує дозволів чи ліцензій;
- впровадити прозорий механізм визначення частки прибутку, яка спрямовується до фонду сплати дивідендів акціонерних товариств;
- здійснити повне впровадження системи персоніфікованого обліку та створення автоматизованої системи моніторингу стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб та пенсійних активів;
- проводити гнучку податкову політику, спрямовану на стимулювання роботодавців та працюючих громадян добровільно здійснювати додаткові заощадження в системі недержавного пенсійного забезпечення;
- для посилення цільової спрямованості соціальних програм, поглиблення адресності державної соціальної допомоги впровадити прогресивну технологію обслуговування малозабезпечених громадян - надання всіх видів державної допомоги за однією заявою, формування єдиної бази даних і реєстру отримувачів всіх видів соціальної допомоги та пільг;
- запровадити нові форми соціальної допомоги бездомним громадянам та особам, звільненим з місць позбавлення волі, зокрема розробити нормативно – правові основи функціонування закладів з соціальної адаптації зазначених категорій осіб;

- сприяти поширенню волонтерського руху, особливо в справі створення умов для нормального існування і розвитку дітей із неблагополучних сімей та бездомним дітям.

Пропозиції щодо шляхів подолання глобальної соціальної нерівності у світі та пов'язаних з нею загроз безпеки розвитку глобального суспільства в основному зводяться сьогодні до обмеження або припинення економічного росту. Так, деякі учені пропонують для подолання соціальної нерівності в світі сценарій "керованого, науково-організованого, одухотвореного життєздатного розвитку людства", який ґрунтується на припиненні світового економічного росту і перетворенні його у гармонічний розвиток людства та на стабілізації чисельності населення Землі зі збереженням розмаїття народів.

Висновки:

Отже, необхідно підкреслити, що останніми роками в країні триває інтенсивний процес перерозподілу загального обсягу грошових доходів на користь високоприбуткових груп на тлі скорочення частки доходів найбільш вразливих верств населення. Ступінь доходної нерівності в Україні не має аналогів серед східноєвропейських країн, що здійснюють економічні реформи. Сучасна ситуація, що виникла у сфері доходів в Україні характеризується великим накопиченням соціальної напруги, зниження якої можливе за рахунок створення умов для належного забезпечення якості життя населення.

Офіційна оцінка нерівності в Україні не відображає реального стану справ, оскільки не враховує незадекларованих грошових доходів, неформальної економіки й неформальних доходів. А саме неформальна зайнятість є істотним джерелом доходів і споживання для значної частини населення.

На поглиблення розшарування суспільства впливає також недостатня діяльність держави в сфері зменшення соціальної нерівності. Лише 18% опитаних українців, які брали участь у дослідженні «Соціальна нерівність та її вплив на економічний і демократичний розвиток Європи та її громадян: посткомуністична Центральна і Східна Європа у порівняльній перспективі», згодні з твердженням, що уряд працює на благо населення. Респонденти оцінюють державу як таку, що сприяє соціальній нерівності.

Серед факторів, що модифікують офіційні оцінки нерівності, зазначимо наступні:

1. В офіційних оцінках використовуються декларовані грошові доходи.
2. Офіційною статистикою не враховується неформальна економіка й неформальні доходи. В Україні неформальна зайнятість є істотним джерелом доходів і споживання.

Зниження реальних доходів населення та поширення бідності в умовах фінансово-економічної кризи - це результат не тільки падіння рівня виробництва та високої інфляції, але і наслідок відсутності ефективних

механізмів адаптації населення до таких умов. Проблема ускладнюється тим, що сформована в Україні соціально-економічна система не містить ніяких ефективних механізмів перерозподілу доходів у національному масштабі. Таке становище закладає підвалини поглиблення соціальної нестабільності у суспільстві та зниження трудових стимулів. На поглиблення розшарування суспільства впливає недостатня діяльність держави в сфері зменшення соціальної нерівності. Особливо небезпечним є зростання бідності. При збереженні існуючого стану надмірної диференціації доходів населення створюються всі можливості посилення соціальної та політичної нестабільності суспільства у найближчій перспективі.

Для вирішення проблем галузевої та поселенської нерівномірності доходів населення особливо важливо підвищити ефективність державної політики в галузі регулювання цін, оподаткування та організації оплати праці.

Список використаних джерел:

1. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. - 2014. - № 2. - С. 79-84.
2. Холод Н. Фінансові інструменти державного регулювання доходів населення / Н.Холод // Формування ринкової економіки в Україні. - 2009. - Вип. 19.-С. 483-488
3. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів: статистичний збірник. - К., 2009. - 84 с.
4. Тохтарова В. Дифференциация населения по доходам с учетом теневого сектора / В. Тохтарова // Економічний аналіз. - 2010. - Вип. 7.
5. Федірко Н. Державне регулювання диференціації доходів населення та його вплив на формування соціально-класової структури в Україні / Н. Федірко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2004. - Вип. 6. - С.356-364.
6. Медуниця Ю. У 2012 році економіка досягне докризового рівня / Ю. Медуниця //Урядовий кур'єр. - 28 грудня 2010. - № 244. - С. 2.
7. Статистичний бюлетень України за 2009 рік. - С. 75-94.
8. Хара В. Суспільство морально готове до реформ / В. Хара // Урядовий кур'єр. -20 листопада 2010. - № 218. - С. 6.
9. Біттнер О. Бідні бо ... багаті / О. Біттнер // Урядовий кур'єр. - 18 листопада 2010. -№ 216. - С. 3.
10. Струк О. Хлібна картка українця / О. Струк // Контракти. - 20.09.2010. - № 38. - С. 2-3.
11. Ковальова В. Багаті мають поділитися / В. Ковальова // Урядовий кур'єр. - 11 серпня 2010. - № 147. - С. 3.
12. Про соціально-економічне становище України за листопад 2010 року. -С. 55-62.
13. Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку. - К. : Видво"Лібра", 2001. - 342 с.

14. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. - 2010. - №2. - С. 79-84.
15. Федірко Н. Державне регулювання диференціації доходів населення та його вплив на формування соціально-класової структури в Україні [Електронний ресурс]. - С. 88. - Доступний з: <http://209.85.129.132/search?q=cache>
16. Мельник С.В. Шведський досвід формування та реалізації політики соціального забезпечення та страхування / С.В.Мельник // Український соціум. - 2011. - №4(27). - С. 114-126.
17. Гвелесіані А.Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізм регулювання: монографія / А.Г.Гвелесіані; Відп. ред. В.М.Новіков. - К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2011.- 155 с. С. 87
18. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики / Д.П.Богиня, М.В.Семикіна; Передмова І.Ф.Кураса. - К.: «Штурм», 2010. - 382 с. С. 314.
19. Кордин О.В. Доходи населення як основний показник рівня життя в Україні / Кордин О.В. // Формування ринкових відносин в Україні - 2011 - №5- С. 229-232
20. Мазнева М.В. Формування і розподілення доходів населення як фактор підвищення рівня життя населення. / Мазнева М. В. // Актуальні проблеми економіки - 2011 - №6- С. 164-168
21. Ривак О.С. Доходи населення України в умовах ринкових перетворень / Ривак О. С. // Науковий вісник НЛТУ України - 2011- № 3- С. 136-140
22. Юрчишин І.І. Рівень доходів населення України: регіональний аспект / Юрчишин І.І. // Фінанси і кредит 2010- №2- С. 109-118
23. Сайт Державного управління статистики режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Додаток 45

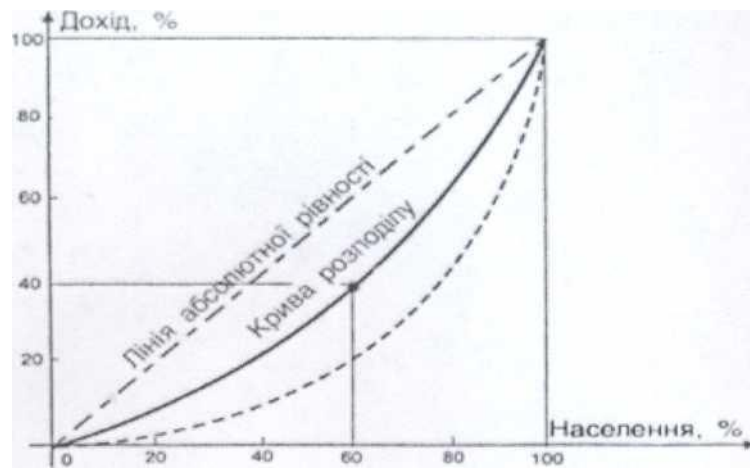

Рис. 1. Крива розподілу доходів (Крива Лоренца)

Додаток 2

Мінімальна заробітна плата (квартальні дані)

Період	Мінімальна зарплата
з 1 січня 2012 р.	350 грн.
з 1 липня 2012 р	375 грн
з 1 грудня 2012 р	400 грн.
з 1 квітня 2013 р	420 грн
з 1 липня 2013 р	440 грн.
з 1 жовтня 2013 р.	460 грн.
з 1 січня 2014 р.	515 грн.
з 1 квітня 2014 р	525,0 грн.
з 1 жовтня 2014 р	545,0 грн.